



# Profesor Michał Tymowski



UNIwersYTET  
WARSAWSKI



**Wydział Historii**  
Uniwersytetu Warszawskiego

© Wydział Historii Uniwersytetu Warszawskiego 2023

Zdjęcia: Mirosław Kaźmierczak  
Projekt i skład: Agata Ignatowicz-Bocian  
Korekta: Marzena Burczyńska  
Druk: ergobtl.pl  
ISBN: 978-83-964972-1-5



Uchwała nr 74  
Rady Wydziału Historii  
z 29 czerwca 2022 r.

**o odnowieniu doktoratu prof. dr. hab. Michała Tymowskiego**

Na podstawie § 9 ust. 1–3 Statutu Uniwersytetu Warszawskiego (Monitor UW z 2019 r. poz. 190) Rada Wydziału Historii postanawia, co następuje:

§ 1.

Rada Wydziału Historii po zapoznaniu się z recenzjami dwóch recenzentów:

- 1) prof. dr. hab. Petra Skalnika
- 2) prof. dr. hab. Jerzego Strzelczyka

postanawia odnowić doktorat prof. dr. hab. Michała Tymowskiego.

§ 2.

W świetle wybitnych osiągnięć naukowych, dydaktycznych i organizacyjnych prof. dr. hab. Michała Tymowskiego oraz ze względu na jego pozycję w świecie nauki i ogólnouniwersytecką działalność, m.in. jako dyrektora Instytutu Historycznego UW, członkostwo w Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, Rada Wydziału Historii zwraca się do Senatu UW o nadanie uroczystości odnowienia doktoratu charakteru ogólnouczelnianego.

§ 3.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*dzikan Wydziału Historii: Ł. Niesiołowski-Spanò*



UNIwersytet  
Warszawski

Uchwała nr 232  
Senatu Uniwersytetu Warszawskiego  
z 22 marca 2023 r.

**w sprawie nadania charakteru uczelnianego  
uroczystości odnowienia doktoratu prof. Michała Tymowskiego**

Na podstawie § 9 ust. 3 Statutu Uniwersytetu Warszawskiego (Monitor UW z 2019 r. poz. 190 z późn. zm.), Senat Uniwersytetu Warszawskiego uwzględniając wniosek Wydziału Historii, poparty przez Radę Wydziału na posiedzeniu w dniu 29 czerwca 2022 r. postanawia, co następuje:

§ 1.

Nadaje się charakter uczelniany uroczystości odnowienia doktoratu prof. Michała Tymowskiego.

§ 2.

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

*Przewodniczący Senatu UW  
rektor: A. Z. Nowak*



**OPINIE  
W ZWIĄZKU  
Z ODNOWIENIEM  
DOKTORATU  
PROF. MICHAŁA  
TYMOWSKIEGO**



# PETR SKALNÍK

EMERYTOWANY PROFESOR  
UNIwersytet Wrocławski



**P**rofessor Michał Tymowski is one of the leading living specialists in history and political anthropology. Especially his work in African studies is known to me from its beginnings although I also know his work on history of Poland. For nearly five decades I am following his career and I always witnessed his enormous interest in early state anthropology and application of historiography on anthropological reconstruction.

In a recently published survey of African studies in the world I wrote these words:

"Michał Tymowski, a disciple of Marian Małowist, author of the untranslated monograph *Wielkie państwa Sudanu Zachodniego w późnym średniowieczu* [The great states of the Western Sudan in the late Middle Ages], was active in Warsaw's Studium afrykanistyczne [African Studies] and its periodical *Africana Bulletin*; he also published an important article in the French historical review *Annales* (Tymowski 1970). This brought him into the group of specialists working on early states. In the 1970s and 1980s, Tymowski participated in several conferences and their resulting publications. His work reached its peak with the monograph *The Origins and Structure of Political Institutions in Pre-colonial Black Africa* (2009) and *Europejczycy i Afrykanie* (2017)"

(Skalniński 2022a: 182). The latter book was translated into English and published by the prestigious Dutch publishing house Brill (Tymowski 2020).

Equally but more in detail my contribution to the collected volume *African Political Systems Revisited* (Skalniński 2022b:192-194) testifies about the importance of the work of Tymowski for the theory of African traditional polities and the theory of the early state in general: Polish archaeologists and ethnologists have turned their interest to political anthropology and especially the questions of early states through the influence of the historian Michał Tymowski, who has been drawn to the international conferences and volumes on the early state topics convened by Henri Claessen and his colleagues since the late 1970s (starting with the 10th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences,

held in New Delhi; see Claessen and Skalník (1981)) and has published mostly on African themes in both Polish and English ever since. Already in 1987, he organized a national conference in Warsaw that echoed early state research. The title was still carefully formulated, due to Marxist orthodoxy, *The Genesis and Functioning of Early Forms of Statehood in a Comparative Perspective* (Tymowski and Ziółkowski 1992). Tymowski in his two-page preface acknowledges the influence of political anthropology as a "recently developed branch of knowledge" that prompted intensive research on early forms of statehood. This research is comparative in its nature. He asserted that "in Polish science" the study of the beginnings of statehood had been carried out for a long time, but by different disciplines that differed methodologically and organizationally. Thus, the origin of the Polish state was studied by archaeologists, historians, state and law specialists and linguists. Polish scholars also studied ancient Egypt, Mesopotamia and Greece, but also pre-Columbian America and precolonial Africa. The 1992 book (which consisted of 350 copies printed on a mimeograph) introduces two essays on Africa: L. Adamowicz discusses Great Zimbabwe as the rise and fall of the first Mashona state, while M. Tymowski devotes his paper to the theoretical problems of precolonial African states.

Tymowski also wrote the closing chapter, in which he summarized the comparative study of early forms of statehood. In it, he fully accepts "the early state", but cautions that the majority of scholars, especially in the science of state and law, understand the state as a historical phenomenon that emerges and withers. However, he admits that to determine the boundary where the political system becomes an early state system is a difficult task, as it is a prolonged process. Tymowski reminds his readers that Marxist research identifies the formation of social classes as the search for a boundary. But he refers to non-European cases that do not corroborate the economic roots of statehood. In the West, according to Tymowski, Claessen and Skalník speak about 'emergent classes', while Soviet scholarship theorizes a transitory phase between the pre-state or tribal level and the state level. Tymowski believes that this transitory phase is identical with the early state. As to class formation, it is part of the social stratification processes, but there is no priority among the economic, political and

ideological differentiation of societies. He further characterizes the 200 years of research on the Polish state that was comparative at first only within the Slav supraethnic community, but then also further comparisons were extended to early Middle Ages in Europe, which included not only Germanic states but also polities created in Europe by nomads arriving from Asia, i.e., Avars, Bulgars, Khazars, Pechenegs and Magyars (Gieysztor and Manteuffel 1968). However, the 1992 volume was the first in Poland to undertake a comparison of European early states with non-European ones. Tymowski in his summarizing chapter then lists various aspects of early states as presented by the authors of the chapters. What seems characteristic for the Polish approach is the identification of the tribe with a chiefdom. Several contributors, Tymowski stresses, pinpoint warfare and especially booty as decisive factors. Tymowski mentions one author, Tyszkiewicz, who when discussing the boundaries of "early feudal" Poland argues that "early states were usually military, aggressive organizations that conflicted with their neighbours".

The voluminous collection based on a conference held in Poznań in 2012 (Banaszkiewicz et al. 2013) also contains a theoretical chapter by Michał Tymowski, who discussed the problems of the application of the early state theory on precolonial states in Africa (in a way, the chapter relates to a similar chapter in Tymowski and Ziółkowski (1992: 253–66)). Tymowski mentioned five reasons for early state theory, namely: (1) universality; (2) atemporality; (3) comparative methodology; (4) interdisciplinarity; and (5) a balance between case studies and generalizing theory. Early state theory was confronted with neo-evolutionism, and multilinear, general and specific evolution. The automatism of evolution was rejected. The transformation of nonstate organizations into early state organizations as well as mature state organizations was a possibility, not an unescapable unavoidability. Another confrontation was with Marxist theory, especially the empirical fact that early states emerged before or without the formation of social classes and that they were not a variant of feudalism. Clientelism was too broad and applicable to various societies. According to Tymowski, the theory of the early state was also confronted with 'state and law theory', which places the emergence of states exclusively in Europe in the late

Middle Ages and the early modern period. According to this "idealistic" conceptualization of the state, there were no states in early medieval Europe or outside of Europe before the colonial conquest (Tymowski 2013: 76–78). The author further discusses the precolonial states in "Black" Africa (i.e. south of the Sahara). He laments that there was no special treatment of the problem of violence in the literature on early state formation. Tymowski himself paid attention to the problem of violence when he studied the nineteenth-century states of Samori and Kenedougou. But regarding state origins, the late Jan Vansina already wrote back in 1962 that the kingdoms in Africa were enlarged through conquests by groups of immigrants. Tymowski asserts that there are no documented cases of contract that would assign power to the chief (Tymowski 2013: 79). Here I have to note that in the West African savanna, there were quite a few cases of "ritual-political equilibrium" or pacts (see e.g. Fortes 1945: 108) and conquest stood in the background as a threat. Tymowski further discusses the question of territory and boundaries, stressing that boundaries are less important than the centre. This means that the ability of the early state to control diminishes the greater the distance from the centre. The allegiance of the chiefs from the periphery is measured by the regularity and quantity of sent gifts, tributes, supplies of armed men, etc. to the centre. If these stop, it may mean a change of allegiance to another early state and subsequently a military intervention from the losing state. Tymowski also mentions the prolonged coexistence of states and stateless polities in precolonial Africa. He mentions the suggestion of Skalník that chiefdoms were more universal than early states, while the latter were an exceptional type of political organization. Tymowski places Southall's segmentary state hypothesis in parallel with tribal confederacies or tribal unions of medieval Europe and Grinin's alternative types of political organization. While Germanic and Slav tribal unions disappeared as a result of European state-forming processes, in Africa the "segmentary states" lasted longer (Tymowski 2013: 80–82). Tymowski also admits that in research on precolonial Africa, the term "empire" is used "very often", even more often than in other continents. Perhaps to soften this improbability (actually impossibility – cf. Skalník 2004: 80), Tymowski proposes calling large multiethnic four-layer polities "early empires" or "early imperial formation". These were fairly fragile vis-à-vis external and

internal pressures of segmentation (cf. Tymowski 2011). Finally, Tymowski stresses the fact that in Africa, the co-existence of stateless tribal communities and chiefdoms with the early state structures allowed for oscillation between these political forms. Besides, it is also unclear whether one should describe some contemporary fragile or failed states in Africa with the help of the early state theory (Tymowski 2013: 84–85).

The above mentioned quotations prove the pivotal position of Michał Tymowski in Polish empirical and theoretical research on Africa and Europe. Tymowski managed even in the atmosphere of dominance of Marxist historical materialism that independent scholarship was not only possible in Poland but could be internationally recognized. Once he entered the world scene of scholarship on Africa he became recognized as one of the most influential scholars. His two monographs that are available in English have become landmarks for understanding of precolonial Africa. No further research on the history of Africa can afford to ignore Tymowski's seminal contribution. His reputation in Africa is also strong. In conclusion I would like to declare solemnly that Michał Tymowski is one of the most important world scholars working on African history and society.

## References

- Claessen, H.J.M. and P. Skalnik (eds). 1981. *The Study of the State*. The Hague: Mouton.
- Gieysztor, T., and T. Manteuffel (eds). 1968. *L'Europe aux IXe–XIe siècles. Aux origines des Etats nationaux*. Warsaw: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Skalnik, P. 2022a. *African studies in East-Central Europe*. In Fendler, U. and Löhr, D.(eds), *African Studies Centres Around the World. A Network-Based Inventory*. Munich: AVM edition, pp. 181-194.
- Skalnik, P. 2022b. *From African Political Systems and Tribes Without Rulers via The Early State. Towards a New Approach to the Political Anthropology of Africa*. In Bošković, A. G. Schlee (eds.). 2022. *African Political Systems Revisited. Changing Perspectives on Statehood and Power*. Oxford and New York: Berghahn Books, pp. 176-210.

Tymowski, M. 1970. *Les domaines des princes du Songhay (Soudan Occidental). Comparaison avec la grande propriété foncière en Europe au début de l'époque féodale*. *Annales E.S.C.* 25: 1637-1658.

Tymowski, M. 1999. *Państwa Afryki Przedkolonialnej [States of Precolonial Africa]*. Wrocław: Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej.

2009. *The Origins and Structures of Political Institutions in Precolonial Black Africa*. Lampeter: Edwin Mellen Press.

2011. *Early Imperial Formations in Africa and the Segmentation of Power*, in P. F. Bang and C. A. Bayley (eds), *Tributary Empires in Global History*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 108–19.

2013. *Kilka problemów wynikających z zastosowania teorii Early State do badań przedkolonialnych państw Afryki Czarnej [Some Problems Arising from the Application of the Theory of the Early State to the Research on Precolonial State of Black Africa]*, in J. Banaszkiewicz, M. Kara and H. Mamzer (eds), *Instytucja 'wczesnego państwa' w perspektywie wielości i różnorodności kultur [Institution of the 'Early State' in the Perspective of Quantity and Variety of Cultures]*. Poznań: Instytut Archeologii i Etnologii PAN, pp. 75–89.

Tymowski, M. 2017. *Europejczycy i Afrykanie. Wzajemne odkrycia i pierwsze kontakty*. Toruń: Wydawnictwo naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej).

Tymowski, M. 2020. *Europeans and Africans. Mutual Discoveries and First Encounters*. Leiden – Boston: Brill.

Tymowski, M., and M. Ziółkowski (eds). 1992. *Geneza i funkcjonowanie wczesnych form państwowości na tle porównawczym [The Genesis and Functioning of Early Forms of Statehood in a Comparative Perspective]*. Warsaw: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.



# JERZY STRZELCZYK

PROF. DR HAB., DR H.C.  
UNIwersytet Adama  
Mickiewicza w Poznaniu



**M**ichał Tymowski (\*1941) jest wychowankiem i emerytowanym pracownikiem naukowym Uniwersytetu Warszawskiego, z którym związany jest całą karierą naukową. Magisterium uzyskał w 1964 r. na podstawie napisanej na seminarium prof. Mariana Małowista pracy pt. *Wpływ handlu zewnętrznego na gospodarkę państw nadnigeryjskich w XIV-XVI w.* Doktoryzował się w 1971 r. na podstawie pracy *Rozwój i regres w dziejach społeczeństw nadnigeryjskich w epoce przedkolonialnej* (promotor M. Małowist), a dziesięć lat później uzyskał habilitację na podstawie rozprawy *Państwo i armia Samoriego i Kenedugu oraz ich analogie europejskie* (publikacja pt. *Karabin i władza w Afryce XIX w. Państwa i armie Samoriego i Kenedugu oraz ich analogie europejskie*, Warszawa 1985 r.). W Instytucie Historycznym UW zajmował kolejno stanowiska asystenta, starszego asystenta, adiunkta, docenta, profesora nadzwyczajnego (od 1991 r.) i zwyczajnego (od 2001 r.), a tytuł profesora uzyskał w 1993 r.

Pełnił różne funkcje: wicedyrektora (1987-1989) i dyrektora IH UW (2002-2008), w latach 1984-1989 był kierownikiem Zakładu Historii Powszechnej w Instytucie Historii UMCS w Lublinie. W latach 1989-1993 był profesorem na Wydziale Sławistyki Uniwersytetu Paryż IV – Sorbona i dyrektorem Ośrodka Cywilizacji Polskiej na Sorbonie. Był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego 1972-1976, sekretarzem naukowym Komitetu Nauk Historycznych PAN 1973-1974, członkiem Komitetu Głównego Olimpiady Historycznej 1975-1982, członkiem Rady Naukowej Zakładu Krajów Pozaeuropejskich PAN 1975-1981 i 1987-1989, wicedyrektorem Centrum Polskiej Akademii Nauk w Paryżu 1996-2002, zastępcą przewodniczącego Wydziału I Nauk Społecznych PAN 2002. Był też kierownikiem wyprawy akademickiej Sahara '74 (1974-1975), wiceprezesem Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego (1993-1996), członkiem redakcji Przeglądu Historycznego (1973-1975), członkiem komitetu redakcyjnego pisma „Hemispheres” (od 1984) oraz rady redakcyjnej pisma „Histoire et Afrique” (od 2006). Organizator sekcji *Państwa i imperia w Afryce* przed 1800 w ramach XVII Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w Madrycie w 1990 r. Członek RN Instytutu Krajów Rozwijających się na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych, RN Instytutu Historii PAN, Komitetu Nauk Historycznych PAN. Członek korespondent Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności.

Jako uczeń i kontynuator jednego z głównych nurtów badawczych swojego Mistrza – Mariana Małowista, Michał Tymowski jest przede wszystkim znawcą i badaczem ludów i kultur Afryki subsaharyjskiej oraz ich europejskich powiązań. Oprócz już wymienionych, na wspomnienie zasługują zwłaszcza następujące (wszystkich wymienić tu nie sposób, ich wykaz zajmuje ok. 20 stron druku), przy czym podkreślić należy szerokie zagraniczne echo wielu z nich: *Państwa Afryki przedkolonialnej* (Wrocław 1999); *Europejczycy i Afrykanie. Wzajemne odkrycia i pierwsze kontakty* (Toruń 2017, seria *Monografie Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej*); *Historia Mali* (Wrocław 1979); *Dzieje Timbaktu* (Wrocław 1979); *Les domaines des princes du Songhay* (Annales ESC 1970, s.1637-1658); *Le developpement et la regression chez les peuples de la boucle du Niger a l'epoque precoloniale* (Warszawa 1974); *L'Arme et la formation des Etats en Afrique Occidentale au XIXes.* (Varsovie 1987).

Warto także wspomnieć o dwóch pracach: *Horyzonty geograficzne Europejczyków w okresie rozkwitu średniowiecza* (w: *Rozkwit średniowiecznej Europy*, red. H. Samsonowicz, Warszawa 2001, s. 468–524) i *Odkrywanie świata przez Europejczyków XIV-XV w.* (w: *Schyłek średniowiecza*, red. H. Samsonowicz, Warszawa 2003, s.266-287), także na przygotowaną i opatrzoną wstępem i przypisami przez Tymowskiego edycję przekładu traktatu portugalskiego żeglarza z połowy XV w. Alvise da Ca' da Mosto, *Podróże do Afryki*, tłum. J. Szymanowska (Gdańsk 1994).

Na baczną uwagę i uznanie zasługuje druga, choć z pierwszą związana, dziedzina dociekań Tymowskiego. Mam na myśli rozważania dotyczące analogii pomiędzy dawnymi społecznościami Afryki i średniowiecznym dziejami Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polski. Dociekania te doczekały się uznania polskich specjalistów. Wymieniłbym tu m.in.: *Organizacje plemienne na obszarze Polski w IX-X w. w świetle antropologicznych teorii systemu segmentarnego i wodzostwa (chiefdom)* w: *Europa barbarica, Europa christiana. Studia mediaevalia Carolo Modzelewski dedicata*, Warszawa 2008, s. 263–283; przekład angielski w *Acta Poloniae Historica* 99, 2009, s. 5-37); *Wczesne państwo i dojrzałe państwo w historii Wschodniej i Centralnej Europy oraz Zachodniego Sudanu. Porównanie procesów powstawania państw i barier w ich rozwoju* (*Przegląd Historyczny*" 80, 1989, s.673-687). Był współautorem i współredaktorem prac zbiorowych *Geneza i funkcjonowanie wczesnych form państwowości na tle*

porównawczym (Warszawa 1992), *Lieux de pouvoir au Moyen Age et a l'epoque moderne* (Warszawa 1995), *Historia Afryki do początku XIX w.* (Wrocław 1996), *Anthropologie de la ville medievale* (Warszawa 1999).

Tymowski nie stroni także od popularyzacji dziejów Polski. Znaczną poczytność zdobyła sobie *Krótką historia Polski* (Gdańsk 1993, Warszawa 1995, wersja francuskojęzyczna Paryż 1993 i 2003, wersja chorwacka Zagrzeb 1999). W kilkakrotnie wydawanych zbiorowych pocztach władców polskich (*Poczet królów i książąt polskich*, red. A. Garlicki, Warszawa 1978; *Księga królów i książąt polskich*, red. S. K. Kuczyński, Warszawa 1999) napisał biogramy kilku książąt i królów polskich.

Michał Tymowski został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Z okazji 70. rocznicy urodzin otrzymał dedykowaną mu okazałą księgę pamiątkową *Europejczycy, Afrykanie, inni* (Warszawa 2011), a w niej 40 rozpraw uczonych polskich i zagranicznych – wyraz uznania i szerokości horyzontów badawczych Tymowskiego.

Różnorodny, cenny i nowatorski (w powyższych uwagach przedstawiony skrótowo) dorobek naukowy, cieszący się zainteresowaniem i uznaniem nie tylko w Polsce, lecz także zagranicą, w połączeniu z godnymi uwagi osiągnięciami natury dydaktycznej i naukowo-organizacyjnej, pozwalają z przekonaniem stwierdzić, że zamysł uczczenia tego wybitnego i zasłużonego uczonego uroczystym odnowieniem doktoratu jest jak najbardziej uzasadniony i słuszny.

# UROCZYSTOŚĆ ODNOWIENIA DOKTORATU PROF. MICHAŁA TYMOWSKIEGO

12 czerwca 2023 r.

Pałac Kazimierzowski, Sala Senatu

*Hymn państwowy*

Otwarcie uroczystości przez rektora UW,  
prof. **Alojzego Z. Nowaka**

Laudacja Promotora, prof. **Jana Kieniewicza**

Wystąpienie dziekana Wydziału Historii,  
prof. **Łukasza Niesiołowskiego-Spanò**

Wręczenie dyplomu

*Gaude Mater Polonia*

Wystąpienie prof. **Michała Tymowskiego**

*Gaudeamus igitur*

Zamknięcie uroczystości



Odnowienie  
doktoratu

**PROFESOR**  
**ALOJZY Z.**  
**NOWAK**

**PRZEMÓWIENIE REKTORA  
UNIwersytetu Warszawskiego**



**P**anie Profesorze, Szanowni Państwo,

witam wszystkich serdecznie na uroczystości odnowienia doktoratu Pana Profesora Michała Tymowskiego.

Dzisiejsza uroczystość jest wyjątkowym wydarzeniem, które daje społeczności Uniwersytetu Warszawskiego wielką przyjemność poprzez to, że możemy wyrazić szacunek dla Pana Profesora, jego pracy i działalności na rzecz Uczelni. Pragnę podkreślić, że doceniamy wkład Pana Profesora w rozwój nie tylko Uniwersytetu Warszawskiego, ale także innych polskich uczelni i systemu szkolnictwa wyższego. Pozwolą Państwo, że na początek powitam Pana Profesora Michała Tymowskiego wraz z małżonką Panią Magdaleną Tymowską.

Witam serdecznie Pana Profesora Jana Kieniewicza z Wydziału „Artes Liberales”, promotora w postępowaniu o odnowienie doktoratu Profesora Tymowskiego, a także dwóch recenzentów, Pana Profesora Petra Skalniaka z Uniwersytetu Wrocławskiego i Pana Profesora Jerzego Strzelczyka z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Witam także Pana Dziekana Wydziału Historii, Profesora Łukasza Niesiołowskiego-Spanò, Pana Profesora Marcina Pałysa, przewodniczącego Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a wcześniej dwukrotnego rektora Uniwersytetu Warszawskiego, a także Pana Doktora inżyniera Jarosława Protasiewicza, dyrektora Ośrodka Przetwarzania Informacji Państwowego Instytutu Badawczego, Pana Profesora Piotra Pruszczyka, prorektora Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, Panią Profesor Jolantę Żyśko, prorektor Akademii Wychowania Fizycznego, Pana Profesora Tadeusza Jacka Zielińskiego, prorektora Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Pragnę serdecznie przywitać byłych rektorów Uniwersytetu Warszawskiego, Panią Profesor Katarzynę Chałasińską-Macukow i Pana Profesora Piotra Węgleńskiego, a także dwóch byłych prorektorów Uniwersytetu Warszawskiego – Pana Profesora Włodzimierza Lengauera i Pana Profesora Wojciecha Tygielskiego. Witam również przedstawicieli zaprzyjaźnionych uczelni i instytucji naukowych, dziekanów wydziałów Uniwersytetu Warszawskiego, senatorów UW, studentów, doktorantów i zaproszonych gości.

Panie Profesorze, Szanowni Państwo,

To zaszczyt i honor dla rektora Uniwersytetu Warszawskiego stanąć dzisiaj przed Panem Profesorem i przed znamienitymi gośćmi, by złożyć podziękowania panu profesorowi za wszystko, co pan robił dla Wydziału Historii, dla Uniwersytetu Warszawskiego, rozwoju polskiej nauki, dochodzenia do prawdy historycznej, lepszego uniwersytetu, dobrej współpracy pomiędzy profesurą, studentami i doktorantami. Pana życie zawodowe jest pisane w taki sposób, jak chcielibyśmy, aby pisane było życie nie tylko profesury, ale także całego Uniwersytetu Warszawskiego. Cechuje Pana niezwykła otwartość na problemy ludzkie i szacunek do człowieka, a także skupienie na współpracy pomiędzy pokoleniem tym już dojrzałym badawczo i tym, które dopiero do prawdy dochodzi. To są te cechy, które każdy uniwersytet chciałby pielęgnować.

Badania, które Pan prowadził w Afryce, odnoszące się do średniowiecza, ale także do współczesności, są tym, co przybliżyło nas do współczesnego i ówczesnego świata. Kiedy czytałem, że pisał Pan prace dotyczące wpływu handlu na funkcjonowanie poszczególnych krajów afrykańskich, to przecież ten handel kojarzy się z otwarciem granic i jest właściwie bliski poglądom współczesnym, dotyczącym globalizacji czy procesów integracyjnych. Odkrywał Pan przed studentami i wszystkimi, którzy interesują się historią, ale także przeszłością i teraźniejszością, pewną powtarzalność i głębię zjawisk zarówno społecznych, politycznych, jak i gospodarczych. To jest właśnie ta wszechstronność, którą Pan wyniósł z całą pewnością ze szkoły historycznej profesora Mariana Małowista, ale to także jest to, co Pan sam rozwinął i przekazywał swoim uczniom. I to zarówno wtedy, kiedy wyładał Pan na paryskiej Sorbonie, ukazując osiągnięcia polskich badaczy dotyczące średniowiecza czy zdarzeń zachodzących w Polsce lub w Afryce. Ale także ucząc na uniwersytetach w Afryce czy w polskich ośrodkach badawczych.

Jakże piękną i ważną dla Uniwersytetu rzeczą jest to, że wiele kolegów i koleżanek z pokolenia Pana Profesora, ale także tych młodszych, zawsze miało w Panu oparcie, jak w starszym koledze, przyjacielu i mistrzu. To jest właśnie to, czego nam czasami brakuje i na co powinniśmy zwracać uwagę. To jest właściwie to, co po nas pozostaje, czyli nasi



uczniowie. Jest Pan Profesor reprezentującym Wydział Historii, wcześniej Instytut Historyczny, który kształtował bardzo silną współpracę, relacje na linii mistrz-uczeń, przekazywanie pewnych umiejętności metodologicznych, spójności logicznej, także dążenie do prawdy. Bardzo Panu Profesorowi za to wszystko dziękuję.

Chciałem też powiedzieć – dla Państwa informacji, bo być może nie wszyscy Państwo o tym wiedzą – że Uniwersytet Warszawski, zgodnie ze swoim statutem, ma dwie formy uhonorowania osób takich jak Pan Profesor Tymowski, które wniosły merytoryczny wkład w rozwój nauki, działały na rzecz Uniwersytetu Warszawskiego i społeczeństwa. Tym osobom, które pochodzą z zewnątrz możemy przyznać doktorat *honoris causa*, a osobom spośród nas, które obroniły doktorat na Uniwersytecie Warszawskim i chcemy uhonorować ich dotychczasową działalność, przyznajemy dyplom odnowienia doktoratu. Pan Profesor Tymowski jest jak najbardziej jednym z nas. U nas napisał doktorat, habilitację i ten dyplom, który niedługo panu wręcę, stwierdza właśnie odnowienie doktoratu po 50 latach od jego uzyskania. Bardzo, Panie Profesorze, dziękuję i gratuluję raz jeszcze.

**PROFESOR**

**JAN**

**KIENIEWICZ**

**LAUDACJA**



**M**agnificencjo, Szanowni Rektorzy i Dziekani, Drodzy Zebrani i Ty, Michale, wcale nie ostatni w tym moim zagajeniu.

Stoję przed zadaniem niecodziennym. Mianowicie mam wyjaśnić nie tylko dlaczego Profesor Michał Tymowski jest wybitnym uczonym, ale także, a może przede wszystkim, na czym polegają Jego zasługi dla naszej Alma Mater.

Niecodzienne, nie znaczy trudne, to znaczy tylko wydarzające się na tyle rzadko, że zwraca naszą uwagę. Przyjmując zaszczytną rolę promotora, pomyślałem, że oto wstępuję w miejsce, które przed 50 laty zajmował prof. Marian Małowist. Nasz Mistrz.

A więc, oto Michał Tymowski, jego uczeń. W zasadzie na tym mógłbym skończyć. Laudacja tego rodzaju, która zostawia wszystkim pole do myślowego popisu, mogłaby by brzmieć: „My, ze szkoły Mariana Małowista”. Na dobre i na złe, ale zawsze o tym pamiętamy. A ja w miejscu Mistrza.

Dzielał nas z Michałem Tymowskim drobne trzy lata, ale gdy Michał przyszedł na seminarium, to ja już byłem magistrem i miewałem powierzaną pieczę nad młodszymi adeptami seminarium magisterskiego. Tak jak to było w zwyczaju profesora – w roli tej spełniali się po kolei wszyscy jego uczniowie. Ja osobiście bywałem np. pod kuratelą Bronisława Geremka, gdy profesor opuszczał swoje miejsce pracy, udając się do bibliotek, archiwów czy na katedry zagraniczne. No więc pamiętam. Prowadziłem, jeśli sobie dostojny Jubilat przypomina, samokształcenie w zakresie języka portugalskiego. O! To było zadanie! To było zadanie rzeczywiście pierwszorzędного wymiaru. I to jest pierwsza rzecz, którą chcę powiedzieć o prof. Tymowskim, że jesteśmy uczestnikami tej samej drogi. Nie takiej samej, ale tej samej drogi, która prowadziła nas w sposób właściwy dla naszego Mistrza, na której mieliśmy świadomość tego, że pokonywać będziemy trudności, ale że mamy dojść do celu. Ten cel był niestety odległy, ale jakże atrakcyjny, powiedziałbym: pociągający. Można o tym różnie opowiedzieć. Ale najważniejszym elementem drogi, w której uczestniczyłem wraz z profesorem Tymowskim, drogi do samodzielności naukowej, do tego, żeby być w ogóle zdolnym do uczestniczenia w czymś, co teraz nazwiemy

naszą Alma Mater, tym najważniejszym elementem okazało się wybicie się na samodzielność. To nie było tak, że się wchodzi, a na koniec dostaje się papierki. Trzeba sobie było na to zasłużyć.

Podstawowym elementem tej drogi było, że aby zasłużyć trzeba się było sprzeciwić. I tak zastanawiałem się, co wobec tego w tej niecodziennej okoliczności mam powiedzieć. Jak ma brzmieć, jak ma wybrzmieć laudacja Kolegi, Przyjaciela, Współuczestnika drogi życiowej, drogi akademickiej? I pomyślałem sobie, że spojrzę na to z mojej, zupełnie osobnej perspektywy. Będzie to naturalnie perspektywa indyjska – siłą rzeczy.

Popatrzmy, jak Michał Tymowski zasłużył się, jeśli spojrzymy na Niego i Jego drogę przez pryzmat *trivargi*, czyli trzech celów życia ludzkiego, które prowadzą do wyzwolenia, do *moksy*. Te trzy cele to *dharma*, *artha* i *kama*: cnota, bogactwo/korzyść i przyjemność/miłość. One wyznaczają drogę uczonego, obywatela, człowieka. Takie chcę dać ramy mej laudacji: przedstawić trzy cele w życiu Michała Tymowskiego: cnoty i obowiązki historyka, postawy i zachowania obywatela, radości i godność człowieka. Trzy cele w życiu, które trzeba było osiągnąć na tej wybranej drodze. Nikt nam tego wtedy, na początku tej drogi, nie pokazywał w tych kategoriach, w tych wymiarach. Myśmy się tego musieli sami nauczyć. A kiedyśmy się opóźniali, to ta laska, słynna laska, trzaskała. I nie zawsze tylko o podłogę, czasem o stół seminaryjny z komentarzem, który każdy z nas zapamiętał sobie na całe życie. Ale w tej drodze dochodziliśmy do świadomości tego, po co to wszystko robimy.

### **Droga Profesora Tymowskiego w nauce**

Prof. Tymowski przyszedł na seminarium Mariana Małowista w momencie, w którym Profesor rozpoczynał kolejny etap swojej przygody historycznej. Mianowicie, mówiąc troszkę stereotypowo, etap afrykański, ale tak naprawdę, to nie była afrykanistyka w rozumieniu ani wtedy, ani dzisiaj stosowanym. To było po prostu logiczne wyjście poza ramy strefy bałtyckiej i świata śródziemnomorskiego, w których do tej pory Małowist się spełniał, w kierunku świata globalnego, w kierunku tego, co na półmetku jego drogi naukowej w tej epoce dało w 1973 tom *Wschód a Zachód Europy w XIII-XVI wieku*.

Dlaczego o tym wspominam? Dlatego, że tym, którzy przychodzili na to seminarium, wcale nie było łatwo. Profesor zaczynał w latach 60. swoje seminarium, publikując dwie ważne książki o Afryce. W 1964 r. ukazały się *Wielkie państwa Sudanu zachodniego w późnym średniowieczu*, a w 1969 r. *Europa a Afryka Zachodnia w dobie wczesnej ekspansji kolonialnej*, wobec których młodzi adepci stawali jak gdyby przed niesłuchanie wysoko zawieszoną poprzeczką. I to było ze strony Profesora całkowicie świadome. Profesor Małowist zakreślał swoim seminarzystom, szerzej ujmując uczniom, perspektywy chwilami – nie krępuję się powiedzieć – oszałamiające, ale równocześnie niesłuchanie wymagające. Wymagające w tym sensie, że Profesor nigdy tego nie ukrywał – dążył do dominacji. Był z urodzenia i z powołania belfrem. To nie ulega wątpliwości. Wyjątkowego talentu zresztą, ale miał też niesłuchanie silną tendencję, żeby dominować w otoczeniu Mu właściwym, w świecie naukowym. Dla seminarzystów jego było to zadanie, powtarzam, ekscytujące, ale niesłuchanie stresujące. Mistrzem uznawaliśmy go, podobnie do pokolenia poprzedników i następców, ponieważ imponując i dominując rzucał nam wyzwanie: „spróbujcie mi dorównać”. Chciał tego, a zarazem opierał się własnemu powołaniu. Nie formułował programu, nie „dawał do zrozumienia”, nie chciał by Go naśladowano, ale stwarzał atmosferę, w której mieliśmy się ukształtować, nie tylko jako ewentualni historycy, ale jako ludzie. Chciał dominować, a jednocześnie szukał partnerstwa, oczekiwał go w sporze. I bywał w tych dążeniach niekonsekwentny.

I w związku z tym pierwsza rzecz, o której trzeba powiedzieć, mówiąc o uczonym, będzie dążenie Profesora Tymowskiego do znalezienia sobie przestrzeni własnej, uwolnienia się od dominacji promotora, mistrza, nauczyciela. To było po prostu nienapisane, niepowiedziane, ale każdy z nas na swój sposób doświadczał – dzisiaj powiedzielibyśmy – przemocy intelektualnej naszego Mistrza, która bywała ciepła, a czasami gorąca, a czasami dosyć gwałtowna. W każdym razie doświadczenie to pokazywało nam, że im prędzej uzyskamy samodzielność, im prędzej uwolnimy się, tym będzie lepiej. W gruncie rzeczy dla Profesora Małowista było to zawsze największym osiągnięciem. Jeśli popatrzymy na to, co Michał Tymowski opisał w swoim czasie, czyli „czy była szkoła Mariana Małowista”, to możemy zobaczyć: trzy pokolenia historyków w Uniwersytecie Warszawskim, którzy z Jego dominacji się wyzwolili

itworzyli własne szkoły, własne programy i szli własną drogą. Bardzo różną.

To była kwestia wyzwolenia się z pewnego dogmatu naukowego, który jest bardzo widoczny w temacie i realizacji rozprawy doktorskiej, a mianowicie: historia gospodarcza i społeczna obszarów subsaharyjskich, Afryki Zachodniej, rolnictwa, handlu. Michał Tymowski musiał po zrobieniu bardzo interesującego i dobrego doktoratu znaleźć sobie własne miejsce. Bo w tym polu, w którym pozostawał w trakcie realizacji swojej rozprawy doktorskiej, pozostawał ciągle nie tyle w cieniu, tylko w swoistej niewoli intelektualnej. Trzeba to było strząsnąć. Profesor Małowist nigdy nam tego nie wykladał *expressis verbis*. Choć czasem dawał do zrozumienia. Nie wiem jak było w Twoim przypadku, Michale, ale mój przypadek pamiętam do dzisiaj. To działo się w drzwiczkach kołowych lektorium, kiedy jako świeżo upieczony magister pochwaliłem się, że już przeczytałem oba tomy *Das Zeitalter des Fuggers* i zapytałem się, co mam czytać dalej. Trzasnął tą laską w blat lektoryjny i krzyknął na mnie: nigdy więcej się mnie o to nie pytaj! To była lekcja na całe życie. Mam iść sam. Przeciwno. To nie była relacja konfliktowa, powiedziałbym, ale to była relacja bardzo silnego wyzwania. I Michał Tymowski musiał znaleźć sobie wyjście, musiał znaleźć dla siebie przestrzeń, pozostając w obszarze afrykańskim. Sięgnął do dwóch źródeł. Jedno z nich było dla seminarium Profesora Małowista dosyć oczywiste, to znaczy do polskiej mediewistyki.

Profesor Tymowski od początku swojej kariery naukowej bardzo pilnował tego, żeby – będąc już w świecie afrykanistycznym – pozostawać również w obszarze mediewistyki. Czytać literaturę, prowadzić zajęcia, mieć obycie ze źródłami, z literaturą przedmiotu. Patrząc z sentymentem na licznik zużytych minut, i widzę, że to co sobie pomyślałem jako laudację, mogłoby tutaj Państwa zatrzymać na jakieś jeszcze półtorej godziny. Bo historia ta jest pasjonująca. Pasjonująca przygoda, którą ja, jako kolega, przyjaciel Michała Tymowskiego, przeżywałem razem z nim. Choć przeważnie obok siebie.

Jednak dopiero po doktoracie Tymowski odkrywa dla siebie pole badawcze. Będą to studia nad państwowością afrykańską, w których połączy koncepcje wczesnego państwa rozwijane w środowisku międzynarodowych badaczy zjawiska organizacji państwowych z doświadcze-

niem polskich badań nad początkami państwa. To powiązanie otworło Mu drogę w świat. Postępował tak nie tylko w zrozumiałej trosce o pole dydaktyczne, ale przede wszystkim z przekonania o walorach komparatystyki. Pisał w *Karabin i władza w Afryce XI wieku. Państwa i armie Samoriego i Kenedugu oraz ich analogie europejskie* (w latach 1979-1980, wydana w PWN w 1985 r.): „konfrontacja historii własnej, więc bliskiej z różnych względów z historią ludów odległych, może, moim zdaniem, przynieść korzyści dla głębszego zrozumienia własnych dziejów, jak ogólnie dziejów człowieka” (s. 232). To stało się jego znakiem firmowym.

W latach 1978-2008 był członkiem Early State Project – międzynarodowej grupy antropologów, archeologów, historyków, językoznawców, kulturoznawców i prawników zorganizowanej przez profesora Henri J.M. Claessena z Lejdy i doktora Petra Skalnika. Przedstawiał referaty, publikował, a w końcu wyszedł z własnym projektem Early Empires, który prezentował podczas 20. Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych w Sydney (2005) i w trakcie międzynarodowej konferencji Tributary Empires Compared zorganizowanej w Warszawie w 2006 r. Wreszcie w końcu lat 90. XX w. rozpoczął nowy projekt – badania nad kontaktem kulturowym między Europejczykami a Afrykanami we wczesnym okresie wypraw portugalskich do Afryki (*Europejczycy i Afrykanie. Wzajemne odkrycia i pierwsze kontakty*, Toruń, Fundacja Nauki Polskiej i Wydawnictwo UMK, 2017, wersja angielska Brill 2020).

To właśnie było znalezienie wyjścia, które Go zaprowadziło zarówno do badań nad armią jako czynnikiem twórczym państw, jak i do międzynarodowej współpracy, którą od lat 70. przez lat prawie 30 prowadził z grupą ludzi zajmujących się wczesnym państwem. Nie miejsce tutaj i nie czas po temu, żeby dyskutować, czy koncepcja ta trafnie została nazwana. Ważne jest co innego. Michał Tymowski wszedł w ten świat, nie bez problemów na początku, ale wszedł na własnych prawach i – podkreślmy to – w końcowej fazie dokonał również swego przełomu, wyzwalając się od dominacji, jaką kierownicy tego zespołu swoim współpracownikom narzucali. Jego propozycja wczesnego imperium jako doświadczenia państw nieeuropejskich przed dominacją kolonialną jest tego najlepszym świadectwem.

Taka była droga, na której habilitacja była wyjściem poza dotychczasowe doświadczenia i zakresy badawcze, która stworzyła mu perspektywę międzynarodowego startu i uczestnictwa, poświadczoną konferencjami, artykułami w renomowanych pismach zagranicznych, wystąpieniami organizacyjnymi i znaczącymi na kongresach międzynarodowych, kongresach nauk historycznych w Madrycie w 1990 r., w Sydney w 2005 r. To była Jego droga, którą szedł praktycznie rzecz biorąc całkowicie samodzielnie. I ta droga Go przyprowadziła tutaj. A nie byłbym sobą, gdybym nie powiedział, że przecież Michał Tymowski to jest nie tylko historyk, nie tylko uczony, nie tylko profesor tego uniwersytetu, innych uczelni, polskich i zagranicznych, nie tylko laureat nagród, autor, wychowawca młodych. Absolutnie nie tylko.

### **Mamy również Michała Tymowskiego, obywatela**

Cnoty obywatelskie historyka to zupełnie specjalna kategoria. I ja tutaj wspomnę rzecz, która nie zawsze była przypomniana. Był rok 1984, kiedy zwróciłem się do Michała, żeby wszedł do zespołu, który wyda w Paryżu – pod nazwiskiem! – niezależną *Historię Polski*. Gdy wtedy przyjmował tę propozycję – bez wahania i bez dyskusji – nie myślał na pewno, jak wielkim w gruncie rzeczy przełomem stanie się ta publikacja (Edition Spotkania 1986), którą powieleły wydawnictwa podziemne w rozmaitych wersjach, w niezliczonej przez nas nigdy liczbie egzemplarzy. *Historia Polski*, w której Michał chciał umieścić to, co było Jego wielkim umiłowaniem, a więc materiał ilustracyjny, tak sugestywnie przez Niego komentowany. Tego się nie udało zrobić. Ale w wydaniu rosyjskim w 2004 roku ten materiał się znalazł. Dzięki Jego uporowi. Zresztą w jego publikacjach analiza materiałów ilustracyjnych, a w tym dzieł sztuki wszelkiego rodzaju, jest niesłychanie widoczna. To wynika nie tylko z upodobań, ale z przekonania o obowiązku docierania do czytelnika z obrazem kompleksowym. Starał się o to publikując maleńką *Une histoire de la Pologne*, Edition Noir sur Blanc, Paris – Montricher 1993, (wyd. II 2003). Przypomnę jeszcze Jego *Historię Mali* (1979) i tom 1. *Historii Afryki* (1996).

Druga część aktywności obywatelskiej to wykładanie na innych uniwersytetach. Mieszczę to w tej kategorii obywatelskiej: dawać siebie. Dawał siebie w latach 80. w Lublinie, dawał siebie w Paryżu w latach 90., oferował swój czas także w stacji naukowej w Paryżu. Tam też wchodził



w rolę, której kierunek pierwszy wyznaczał nie kto inny, tylko Bronisław Geremek, czyli kierownika *Centre de Civilisation Polonaise* na Sorbonie. Poważna funkcja i niebagatelna odpowiedzialność, służba, z której się znakomicie wywiązał.

Wywiązał się także robiąc w latach osiemdziesiątych serię naukową wspólnie z Rafałem Karpińskim, nazwaną *Wielkie problemy dziejów człowieka*. W swoim życiorysie zapisuje skromnie: „przez 10 lat wydaliśmy 7 tomów”. Ale proszę Państwa, co to były za tomy! Baszkiewicz, Mączak, Kłoczowski, Gieremek, Małowistowie i Ihnatowicz, i *last but not least*, Kieniewicz. Zawdzięczam Mu to, że moja profesorska książka po 8 latach czekania jednak ukazała się. Po trzydziestu paru latach zaczyna być czytana. Niektórzy nawet ją cytują. I to jest Michała Tymowskiego sposób realizacji zadania, upór i presja na autorów, którym on, wraz z Rafałem Karpińskim, stawiali niebagatelne wyzwania. Czymże innym jest decyzja o wydawaniu *Dziennika podróży afrykańskiej*, czyli dziennika podróży i badań Jana Czekanowskiego z lat 1907-1909, która właśnie dobiega końca? To jest działanie na rzecz wspólnoty ludzkiej.

### O trzeciej cnocie

A gdzie tu *kama*? Gdzie miłowanie? Zaspokajanie potrzeb emocjonalnych. Ha! Nie będę mówił o tym, że był oddanym przyjacielem. Służył także jako wierny towarzysz śnieżnym eskapadom Henryka Samsonowicza. A człowiek na nartach to jest ktoś ekstra. Ale wspomnę o jednej rzeczy, na którą tutaj mam kwity własnoręczne Michała Tymowskiego. A mówią o tym, jakim był człowiekiem. Aleksander Gieysztor w 1972 zlecił mi, nieformalnie pełniącemu obowiązki podsekretarza Instytutu, przygotowanie ogólnopolskiego programu reformy studiów historycznych. Teczka z tymi materiałami leży u mnie i czeka na to, co z tym fantem zrobić. Ta dokumentacja jest interesująca, dlatego że wszystkie późniejsze reformy, także ta z końca lat 70., którą się słusznie szczyci Koło Naukowe Historyków, była popierana, a nawet popychana przez kierownictwo IH UW. I o co Michał Tymowski się dopomina u mnie, jako tego, który przedstawiał, bronił i dysputował z Radą Naukową Instytutu, z Radą Wydziału, zresztą nie tylko tego uniwersytetu, bo różnych polskich uniwersytetów? Otóż zgłosił gwałtowny protest przeciwko ograniczaniu czasu objazdu po drugim roku studiów. Ośmieliliśmy się go zmniejszyć

z 7 do 6 dni w naszej propozycji! Nie będę Państwu tego czytał z braku czasu. Michał Tymowski był człowiekiem objazdu. I tak śmiał Go nazwać. Przenosząc pałeczkę tej roli po Aleksandrze Gieysztorze, po Henryku Samsonowiczu, to był człowiek, który żył objazdami i objazdy żyły nim. Wielu było dzielnych, wielu było zasłużonych, nie ulega wątpliwości, ale Michał Tymowski był jeden. I dodam coś jeszcze: z równą pasją domagał się przedłużenia nauczania łaciny, także dla wybierających kierunek nowożytny. „W przeciwnym razie łacina zginie tak, jak greka”.

Z tego samego materiału zacytuję fragment dobrze oddający postawę trzydziestoletniego magistra. „Projekt b. dobry, stwarza możliwości podwyższenia poziomu, pozwala studentom na większą samodzielność w pracy... Słabe strony – konkurencja pomiędzy prowadzącymi zajęcia może prowadzić także do ułatwienia zaliczeń studentom.” Prorocze, prawda? Ale zarazem upomina: „w projekcie nie ma miejsca dla adiunktów (tylko w wyjątkowych wypadkach mogą oni uzyskać zgodę na prowadzenie wykładów i proseminariów). Adiunktem jest się 6-9 lat lub bezterminowo i nie należy tej grupy odsuwać od dydaktyki”. Dokładnie o to samo dopominał się Marian Małowist (w liście do mnie z 16 stycznia 1972 r.)! To spotkanie w poglądach mistrza i ucznia właśnie rwącego się do samodzielności jest bardzo znaczące.

Jako człowiek upominał się o to właśnie, żeby życie studenckie, życie naukowe, życie uniwersyteckie miało pełny wymiar. Nie tylko biblioteczny, nie tylko sal lekcyjnych. Pracował i w tym zakresie przy rozbudowie Instytutu Historycznego w swoim czasie, gdy przyszedł Jego czas, żeby obejmować kierownictwo Instytutu. O tym nie warto w tej chwili może wspominać. Ale właśnie, żeby pokazać ten wymiar, który integruje społeczność studencką i społeczność profesorską, której „kadra młoda” była czynnikiem wiążącym. Tego nam bardzo dziś brakuje. Tego nam niestęchanie brakuje i chcę to bardzo mocno powiedzieć.

I tak oto wygląda Michał Tymowski. Historyk. Uczony. Obywatel. I człowiek ciepły, przyjazny ludziom. Człowiek, który dobrze zasłużył się swojej uczelni. Całym życiem.

Dziękuję.

**PROFESOR**  
**ŁUKASZ**  
**NIESIOŁOWSKI-**  
**-SPANÒ**

**PRZEMÓWIENIE DZIEKANA**  
**WYDZIAŁU HISTORII UW**



**P**rofesor Michał Tymowski jest historykiem, którego profil naukowy oraz droga zawodowa mogą być wzorem wychowanka i pracownika Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego.

Urodzony w 1941 roku Michał Tymowski trafił do Instytutu Historycznego w 1959 roku. Ukończył studia pisząc pracę magisterską zatytułowaną *Wpływ handlu zewnętrznego na gospodarkę państw nadnigeryjskich w XIV-XVI w.* Po uzyskaniu tytułu magistra, w 1964 roku rozpoczął pracę w Instytucie Historycznym, z którym był związany nieprzerwanie do... dziś. Choć należy zadośćuczynić powinnościom kronikarskim i przypomnieć, że etatowym pracownikiem Instytutu Historycznego był Michał Tymowski do 2011 roku, wolno chyba stwierdzić, że związków z naszym środowiskiem – pomimo statusu emeryta – nigdy Pan Profesor nie zerwał.

Kolejne etapy kariery naukowej – akademickiego cursus honorum – to doktorat uzyskany w roku 1971, na podstawie dysertacji *Rozwój i regres w dziejach społeczeństw nadnigeryjskich w epoce przedkolonialnej*; habilitacja w 1981 roku na podstawie monografii opublikowanej cztery lata później pod tytułem *Karabin i władza w Afryce XIX wieku: państwa i armie Samoriego i Kenedugu oraz ich analogie europejskie* oraz tytuł profesora w 1993 r. i profesura zwyczajna w 2001 r.

Charakterystyka studiów oraz wczesnej kariery naukowej Michała Tymowskiego nie byłyby pełne bez wspomnienia Jego mistrza i nauczyciela – profesora Mariana Małowista. To na seminarium i z inspiracjami prof. Małowista uformował się Michał Tymowski jako badacz Afryki przedkolonialnej. Wypada tu wspomnieć paryski rozdział jego zawodowego życia. W latach 1989-1993 był kierownikiem Centre de Civilisation Polonaise na Sorbonie, a w latach 1996-2000 pracował w stacji PAN w Paryżu.

Gdy pod koniec kwietnia przekazywałem Profesorowi Tymowskiemu datę dzisiejszej uroczystości, pisząc z objazdowego autokaru wiozącego nas przez województwo świętokrzyskie, odpisał: „Serce mi mięknie i zaduma mnie obejmuje, kiedy czytam słowo objazd”. W tomie jubileuszowym, opublikowanym na 75-lecie Instytutu Historycznego w 2005 roku, Michał Tymowski napisał rozdział dotyczący objazdów naukowych. Objazdy to była z pewnością jedna z dydaktycznych pasji Michała Tymowskiego, który odnajdował tam radość z łączenia historii i turystyki, czego beneficjentami były kolejne roczniki studentów historii.

W roku 2002 Michał Tymowski został dyrektorem Instytutu Historycznego. Podejmował się tego zadania z poczuciem odpowiedzialności, zajmując miejsce swoich poprzedników – Aleksandra Gieysztora, Henryka Samsonowicza, Antoniego Mączaka. Był dyrektorem wyłonionym przy wielkiej środowiskowej mobilizacji. Dyrektorem wspieranym i otoczonym przez młodszych pracowników, wśród których byłem i ja.

Profesor Michał Tymowski jako dyrektor Instytutu Historycznego przez dwie kolejne kadencje – nie waham się tego powiedzieć – wprowadził Instytut w XXI wiek. Nie miejsce tu na wyliczanie nowoczesnych jak na owe lata rozwiązań, wprowadzanych w Instytucie za kadencji Profesora Tymowskiego, jak np. transparentne zasady podziału funduszy na badania własne i statutowe (któż jeszcze pamięta te nazwy?) oraz zasady ich sprawozdawania, jak sylabusy czy siatki zajęć umieszczane w internecie. Na podkreślenie zasługują transparentność, opieranie decyzji na klarownych kryteriach oraz umiejętność pracy w zespole. Był przy tym Profesor Tymowski wzorem dyrektora szukającego rozwiązań kompromisowych, przy wielkim poszanowaniu tradycji, zarówno tych akademickich, jak i naszych, instytutowych.

Chcę przywołać jeszcze zaangażowanie Michała Tymowskiego w „Solidarność” roku 1980. Wielu z nas słyszało sławną już opowieść o zebraniu założycielskim związku w Instytucie Historycznym, które usiłował zablokować przedstawiciel ZNP.

Przyszły i zasłużone laury: odznaczenie Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2005), nagroda Prezesa Rady Ministrów (2013) i wybór na członka Polskiej Akademii Umiejętności (2011) oraz Polskiej Akademii Nauk (2013, 2022).

Panie Profesorze, w imieniu dawnego Instytutu Historycznego, a obecnego Wydziału Historii, dziękuję za wsparcie udzielone nam podczas starań o przekształcenie Instytutu w Wydział, za Pana książki o historii Afryki, za ponad 40 lat pracy dydaktycznej, za objazdy naukowe, za wkład w budowanie naszego środowiska i jego wprowadzenie we współczesność, z zachowaniem tego, co w naszej tradycji najcenniejsze.

**PROFESOR**  
**MICHAŁ**  
**TYMOWSKI**

**WYSTĄPIENIE JUBILATA**



**M**agnificencjo, Panie Rektorze, Rektorzy innych uczelni warszawskich, Panie Dziekanie, Szanowni Panie i Panowie Profesorowie, Szanowni Goście, Drodzy Koledzy, Droga Młodzieży!

Przede wszystkim dziękuję za ten dzień, za tę zaszczytną uroczystość, która jest podsumowaniem mojej długiej drogi życiowej i naukowej. Przecież na Uniwersytecie jestem od 1959 roku. Kiedy rozpoczynałem studia miałem 17 lat. Byłem bardzo młodym człowiekiem. Moje życie upływa tutaj, wśród Was, wśród przyjaciół. I w przyjaznej, a zarazem wymagającej i wspaniałej instytucji, jaką jest uniwersytet. Bardzo to sobie cenię. Ponad 11 lat temu, w siedemdziesiątą rocznicę moich urodzin, na Uniwersytecie Warszawskim odbyła się uroczystość, podczas której mówiłem o swoim dorobku naukowym, podsumowałem to, co zrobiłem w życiu zawodowym. Więc postanowiłem dzisiaj nie mówić o tym, co stanowiło przedmiot moich badań. Zresztą moi przedmówcy powiedzieli o tym wiele ciepłych słów. Powiem tylko, że w trakcie 11 lat, które upłynęły od czasu, kiedy odszedłem na emeryturę, zachowałem ciągły kontakt z uczelnią i nie przerwałem pracy naukowej. Po prostu nie wyobrażam sobie życia bez tej pracy, chociaż oczywiście nie wypełnia ona całego mojego czasu. Mam też inne zainteresowania i cele, które staram się realizować. W każdym razie na emeryturze, w 2017 r. opublikowałem jedną z najważniejszych swoich książek w wersji polskiej i potem w Holandii, w wersji angielskiej. W czerwcu bieżącego roku, czyli w najbliższych dniach, ukaże się Jana Czekanowskiego *Dziennik kolumny antropologiczno-etnologicznej ekspedycji do Afryki Środkowej w latach 1907–1909*. Będzie on wydany w niemieckiej i francuskiej wersji oryginalnej i w tłumaczeniu na język polski, przez zespół pracujący od pięciu lat pod moim kierownictwem. W moim przypadku, podobnie jak w przypadku wielu innych badaczy, emerytura nie jest zakończeniem aktywności naukowej.

Warto o tym wspomnieć, bo natrafiłem w kwartalniku *Nauka* wydawanym przez PAN na ciekawy artykuł Marka Kwieka i Wojciecha Rożki, zawierający statystyczną analizę aktywności badawczej polskich uczonych w kontekście ich wieku. Jakiż był mój zawód, kiedy przeczytałem, że autorzy brali pod uwagę publikacje uczonych, którzy nie przekroczyli wieku 70 lat. Potem nic nie jest już w ich statystykach

liczone. Ale czy naukowo to „nic” się nie liczy? Żywię nadzieję, że artykuły, książki, teksty źródłowe wydane przeze mnie i innych starszych badaczy mają swoje miejsce w nauce i znajdą swoich czytelników.

Dzisiaj chciałbym przede wszystkim powiedzieć parę słów o środowiskach i instytucjach, którym tak dużo w swoim życiu zawodowym zawdzięczam. Oczywiście na pierwszym miejscu jest Uniwersytet Warszawski i kiedyś Instytut Historyczny, zaś obecnie Wydział Historii. Podstawą wpływu i znaczenia Instytutu była nie tylko teraźniejszość, ale i jego przeszłość. Powstał on w 1930 roku z połączenia działających na Uniwersytecie katedr. Nie była to inicjatywa urzędowa, ale środowiskowa. Kiedy w początku 1980 r. obchodziliśmy rocznicę 50-lecia Instytutu wydobyliśmy z archiwum UW dokument potwierdzający jego powstanie. Cytuję z pamięci: „Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przyjmuje do wiadomości fakt powstania Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego z tym wszelako warunkiem, że żadne dodatkowe zobowiązania finansowe z tego tytułu dla Ministerstwa nie powstaną”. I to był znak i krzyż na dalszą drogę. Zgoda na nowoczesne działanie w sferze nauki i dydaktyki oraz przypomnienie o skromnym finansowaniu działalności Instytutu, które utrzymywało się przez kolejne dziesięciolecia. Byliśmy samodzielni, ale biedni, co nam pozostało pomimo wszelkich przemian, jakie dokonywały się w kolejnych dziesięcioleciach.

W czasie drugiej wojny światowej i okupacji niemieckiej Uniwersytet został zamknięty, lecz działał w podziemiu. Studia historii w podziemnym Instytucie zorganizował Tadeusz Manteuffel. Magisteria uzyskało na nim kilku przyszłych profesorów. Aleksander Gieysztor obronił w podziemiu swój doktorat. Odbudowa Instytutu i studiów historycznych bezpośrednio po wojnie kojarzy się z rozmową Tadeusza Manteuffla z Aleksandrem Gieysztozem w chwili, gdy ten ostatni, powstaniec warszawski uwolniony z ołagru po upadku Rzeszy, powrócił do Warszawy i odwiedził uszkodzony, ale nie zrujnowany gmach Instytutu. Rozważał wtedy kontynuowanie swoich okupacyjnych zadań konspiracyjnych. Ale dał się przekonać Tadeuszowi Manteufflowi do realizacji innego, długofalowego i pozytywistycznego programu. We wspomnieniach cytowano potem kluczowe zdanie Manteuffla: „Teraz nie robimy konspiracji, teraz



robimy Uniwersytet”. Uniwersytet, w tym nasz Instytut, uformował się po wojnie na podstawie tego programu, przetrwał lata stalinowskie i wykonyując przemiany października 1956 r. z wielką energią rozwinął dydaktykę i badania naukowe.

Studia rozpocząłem w 1959 r., kiedy silnie odczuwane były jeszcze rezultaty zmian i reform popaździernikowych, które uwolniły Uniwersytet od wielu zagrożeń i przywróciły mu częściową samodzielność. To prawda, że oczekiwania, które wzbudził październik miały liczne ograniczenia. Szybkie zamknięcie pisma *Po prostu* budziło protesty i zaniepokojenie. Ale silna była świadomość, że los Węgier w tymże 1956 r. jest dramatycznym ostrzeżeniem, że dalej posuwać się nie można. Towarzyszyła temu zbyt optymistyczna, jak dzisiaj wiemy nadzieja, że nie będziemy się cofać.

Dla atmosfery moich studiów wielkie znaczenie miał stosunek studentów do profesury. Myśmy zupełnie nie odczuwali konfliktu pokoleń. Mieliśmy najwyższy szacunek i zaufanie do przywódców naszego środowiska. Ponadto, dzięki corocznym, wielodniowym objazdom naukowym po Polsce, nawiązywaliśmy bliskie, często przyjacielskie kontakty z pokoleniem adiunktów. Możliwości samodzielnego działania dawało studentom ich koło naukowe. Czuliśmy się częścią środowiska Instytutu Historycznego.

Z czasu studiów wspominam szczególnie wykłady z zakresu średniowiecza Tadeusza Manteuffla i Aleksandra Gieysztora, z historii nowożytnej i historii kartografii Stanisława Herbsta i z historii XIX wieku Stefana Kieniewicza, oraz ćwiczenia prowadzone przez Mariana Małowistę, Henryka Samsonowicza i Antoniego Mączaka. Kształcili nas najwięksi mistrzowie naszej dyscypliny. Szczególne znaczenie miało dla mnie seminarium magisterskie mojego mistrza Mariana Małowistę. Profesor rozpoczynał wtedy badania dotyczące gospodarki i społeczeństw Afryki przedkolonialnej w XIII–XVI wieku. Otwierały się przede mną i innymi seminarzystami całkowicie nowe, nieoczekiwane i fascynujące zadania i problemy badawcze.

Pracę w Instytucie Historycznym zacząłem w 1964 roku w szybko zmieniającej się sytuacji naszego kraju. W Polsce narastały napięcia społeczne związane z niewydajną i źle zarządzaną gospodarką. Także napięcia polityczne, wynikające z zawiedzionych nadziei popaździernikowych. Dotyczyło to również naszego środowiska. Karol Modzelewski i Jacek Kuroń, organizatorzy Klubu Dyskusyjnego działającego na Uniwersytecie, zostali skazani na więzienie za napisanie listu otwartego do partii. Swoją działalność polityczną zaczynał Adam Michnik, student historii w naszym Instytucie. W 10. rocznicę października odbyło się w sali 17 naszego Instytutu zebranie, w trakcie którego wykłady wygłosili Leszek Kołakowski i Krzysztof Pomian. Leszek Kołakowski skoncentrował się przede wszystkim na prawie i problemach z jego przestrzeganiem. Na prawie jako warunku prawidłowego działania instytucji i funkcjonowania społeczeństwa. Słuchając tego wystąpienia odbierałem je głównie w kontekście ówczesnej sytuacji w Polsce. Nie jest ono przecież obojętne po upływie wielu dziesięcioleci.

Potem wydarzenia potoczyły się szybko i gwałtownie. Rok 1968 to wystawienie *Dziadów* w Teatrze Narodowym i zakaz ich dalszego grania; bunt studentów; rozpętanie w Polsce antysemityzmu; wkroczenie policji na Uniwersytet; bicie i aresztowania demonstrantów. Był to z całą pewnością jeden z najbardziej niebezpiecznych momentów w powojennej historii naszego kraju, także Uniwersytetu. W skali naszego środowiska instytutowego ważna okazała się jego jednolitość. Społeczność Instytutu nie dopuściła naruszenia tej jedności, do prób wykorzystywania jakichkolwiek konfliktów środowiskowych, dzięki czemu nikt nie został usunięty z pracy. Bardzo silnie odczuwaliśmy, jak ważne jest zachowanie autonomii Uniwersytetu i respektowanie jego praw. I jak groźne jest ich naruszanie.

Moja kariera uniwersytecka przebiegała utartą drogą doktoratu, habilitacji, profesury. Pracowałem na Uniwersytecie Warszawskim do 2011 r., ponad 47 lat. Przez wiele lat przeszkodą był opóźniony i niemożliwy do zaplanowania kontakt z nauką światową. W latach 60. dla środowiska Instytutu Historycznego był to przede wszystkim kontakt z historiografią francuską oraz włoską. Miałem okazję słuchać wykładów historyków przyjeżdżających do nas z tych krajów, najczęściej z V sekcji École des

Hautes Études en Sciences Sociales, także z Sorbony. Uzyskiwałem zewnętrzny punkt odniesienia w stosunku do badań prowadzonych w Instytucie, także wobec badań własnych.

Na przełomie 1970 i 1971 r., po kilku latach starań, otrzymałem stypendium rządu francuskiego i wyjechałem po raz pierwszy do Paryża. Miałem okazję obserwować tamtejsze badania oraz działanie tamtejszych instytucji naukowych. Po Instytucie Historycznym również instytucje i uczeni francuscy formowali mnie jako naukowca. Chodziłem na seminaria mediewistyczne, głównie w École. Przede wszystkim na seminarium prowadzone przez Jacques'a Le Goffa. Znajomość nasza trwała aż do ostatnich chwil jego życia. Chodziłem też na seminaria innych mediewistów: Alberta Tenentiego i Michela Mollata. Spośród francuskich afrykanistów wybrałem seminarium Henriego Brunschwiga. Konsultowałem się z Raymondem Mauny, znanym mi już z jego pobytu w Warszawie, kiedy Mauny odwiedził seminarium Mariana Małowista. Obserwowałem nie tyle uczelnie, ile seminaria, różniące się od warszawskich tym, że we Francji bliższe były one konwersatorium, na którym mówił przede wszystkim mistrz. Przed moim wyjazdem z Francji redakcja Annales ESC zaakceptowała do publikacji mój artykuł dotyczący majątków ziemskich władców Songhaju.

Korzystałem z tego, że Francja przeznaczała znaczne środki na poznanie przez stypendystów kultury i sztuki francuskiej. Regularnie i bezpłatnie odwiedzałem Luwr, autokarem zwiedzałem zabytkowe miasta wokół Paryża, otrzymałem bilet kolejowy na trasie Paryż-Bordeaux-Tuluza-Marsylia-Aix-en-Provence-Auxerre-Paryż. Mogłem z pociągu wysiadać, zwiedzać i jechać dalej. Do dzisiaj myślę o tym z wdzięcznością. Ale mogłem też być dumny z naszych Instytutowych objazdów po kraju.

Bardzo wiele zawdzięczam profesorowi Jeanowi Glénissonowi, także poznanemu wcześniej w Warszawie. Skierował mnie on do Archives Nationales, dał mi listy polecające, dzięki którym archiwiści z Section d'Outre-Mer doradzali mi w poszukiwaniu materiałów i ułatwiali dostęp do akt. Przyjaźń i kontakty mojej rodziny z rodziną Jeana i Paulette Glénisson trwała przez lata.

Pojechałem do Paryża po siedmiu latach pracy w Instytucie. Uzupełnienie brakujących materiałów do mojego doktoratu zajęło mi tylko część czasu, natomiast dzięki pracy w archiwach w Paryżu i następnie w Aix-en-Provence (w sekcji mikrofilmów archiwum w Dakarze) przygotowałem podstawę swojej przyszłej pracy habilitacyjnej. Ale bez kontynuacji badań w archiwach kolonialnych planowanej habilitacji ukończyć nie mogłem. Obroniłem doktorat i ubiegając się latami o ponowny wyjazd do Francji, opublikowałem doktorat i trzy następne książki, lecz żadnej z nich nie zgłosiłem jako habilitacji.

W Polsce nie było wtedy systemu finansowania badań naukowych w formie grantów. Istniał natomiast system finansowania naukowych wypraw studenckich. Korzystali z niego między innymi studenci afrykanistyki z Warszawy, Szczecina, Łodzi. Zostałem kierownikiem naukowym Akademickiej Wyprawy Naukowej (AWA 74), dzięki czemu pojechałem dwoma terenowymi ciężarówkami z szesnastoosobową grupą młodych warszawskich afrykanistów w podróż przez Maroko, Saharę Hiszpańską, Mauretanię i Algierię. Wyprawa trwała od listopada 1974 r. do kwietnia 1975 r. W Mauretanii, w osadzie Idjil na Saharze, badałem tamtejszą kopalnię soli. Przeprowadziłem wywiady z kopaczami, zrobiłem dokumentację fotograficzną. Po powrocie dodałem analizę źródeł pisanych. Mój artykuł o historii tej kopalni, opublikowany po francusku, cytowany jest do dzisiaj. Dotrzeć do Idjil nie jest łatwo. Do doświadczenia badań gabinetowych, następnie archiwalnych, dodałem doświadczenie badań terenowych.

W drugiej połowie lat 70. zaczęto mnie zapraszać do uczestniczenia w międzynarodowych programach badawczych. W latach 1975-1980 działała grupa badaczy zachodnioafrykańskich tradycji ustnych. Odbły się trzy spotkania z griotami (tradycjonalistami), połączone z koncertami, recytacjami i dyskusjami, z wyprawami w teren do miejsc utrwalonych w tradycjach. Miałem okazję uczestniczyć w pracach tej grupy w Bamako (w Mali) w 1976 r. i w Niamey (w Nigrze) w 1978 r. Koszt pobytu naukowców z wielu krajów oraz prac terenowych i publikacji zebranych tradycji wraz z ich tłumaczeniem finansowała fundacja założona przez firmę SCOA. Poznałem więc jeszcze inną, w Polsce niestosowaną, formę finansowania nauki. Spotkałem tam zaprzyjaźnionych Malińczyków: Alfa

Oumar Konare i jego żonę Adame Konare Ba, którzy wcześniej uczestniczyli w seminarium Mariana Małowista i obronili doktoraty na Uniwersytecie Warszawskim. Alfa był już wtedy ministrem, później został prezydentem Mali. Poznałem filmowca i etnologa Jeana Roucha, archeologa Jeana Devisse'a, historyka Yves'a Persona i licznych badaczy z Senegalu, Mali, Nigru, Burkina Faso, Ghany.

Z kolei w 1978 r. zostałem zaproszony do udziału w Early State Project. Grupę tę utworzyli antropolodzy: Henri Claessen z Uniwersytetu w Lejdzie i Czech, Petr Skalník, wtedy także pracujący w Lejdzie. Uczestniczyli w niej antropolodzy, etnolodzy, prawnicy, językoznawcy, archeolodzy i historycy z wielu kontynentów, państw i uniwersytetów. Każdy z nas, miesiąc przed konferencją, wysyłał pocztą (nie było jeszcze Internetu) tekst swojego referatu do pozostałych uczestników, a w czasie obrad miał 15 minut na przedstawienie jego głównych tez. Czas poświęcano głównie na dyskusję. W latach 70. i 80. musiałem w Polsce uzyskać pozwolenie cenzury na powielenie około 35 egzemplarzy referatu. Była to strata czasu i mitręga, na szczęście cenzura nie widziała zagrożenia w tekstach dotyczących powstawania państw w Afryce przedkolonialnej. Podsumowaniem każdej konferencji był tom referatów plus rozdziały teoretyczne, dotyczące koncepcji wczesnego państwa. W sumie, do 2008 r. ukazało się 6 tomów i 1 zeszyt czasopisma, wydany w 30-lecie pracy tej grupy. Koszty podróży i pobytu pokrywali uczestnicy lub zatrudniające ich instytucje, a fundusze na publikację tomów pokonferencyjnych pochodziły z grantów. Kiedy pierwszy raz na zaproszenie organizatorów spotkałem Henriego Claessena w hotelu w New Delhi, zapytałem skąd on i Petr Skalník wiedzieli o moich badaniach. Odpowiedział, że opublikowałem artykuł w *Annales* i byli ciekawi mnie zobaczyć. Ze względu na koszty mogłem uczestniczyć osobiście tylko w niektórych spotkaniach. Jeżeli byłem nieobecny, posyłałem referat pocztą i otrzymywałem tą drogą referaty pozostałych uczestników. Henri Claessen przysyłał mi informacje o dyskusji. Udział w tym zespole dawał mi nie tylko wgląd w najnowsze, jeszcze niepublikowane prace, ale również udział w tworzeniu nowego kierunku w antropologii politycznej, jakim stało się badanie wczesnych państw. Wprowadziłem tę problematykę do badań polskich, organizując ogólnopolską konferencję historyków, archeologów i antropologów.

W 1977 r. z inicjatywy profesora Andrzeja Bartnickiego powstał w Polsce projekt napisania *Historii Afryki*. Moim zadaniem było zorganizowanie zespołu, który opracować miał tom pierwszy, czyli *Historię Afryki do początku XIX wieku*. Po raz pierwszy kierowałem ważnym projektem naukowym. W czasie rozmów dotyczących pracy nad projektem, zapytałem o dofinansowanie zakupu najnowszych, brakujących nam książek zagranicznych. Okazało się to niemożliwe, w Polsce nadal nie istniał system grantów naukowych. Książki kupowali autorzy zespołu z własnych środków. Możliwa była natomiast dotacja na druk dzieła. Utworzyłem osiemnastoosobowy, ogólnopolski zespół złożony z archeologów, antropologów, językoznawców, geografa i historyków. Prace nad tym tomem trwały od 1978 do 1989 r. Ze względu na okres głębokiego kryzysu tom ukazał się dopiero w 1996 r. Jego wydanie było kosztowne, przyznana pierwotnie dotacja na druk straciła w wyniku inflacji całą wartość. Otrzymaliśmy z Ministerstwa następną, a zwiastunem nowych czasów była dodatkowa dotacja na druk, przyznana przez PZU. Bez kilkakrotnego finansowego wsparcia różnych instytucji druk *Historii Afryki* nie byłby możliwy.

Bardzo krótki, trzymiesięczny pobyt stypendialny w Paryżu w początku 1978 r. pozwolił mi na dokończenie zbierania materiałów archiwalnych do habilitacji i na nawiązanie współpracy i przyjaźni z antropologami francuskimi z École: Emmanuelem Terrayem, Jeanem Bazinem, Jean-Loupem Amsellem.

W czasie stanu wojennego naukowcy z Uniwersytetu Oxfordzkiego zorganizowali program Oxford Hospitality for Polish Scholars. W 1985 r. dzięki temu programowi mogłem spędzić 5 tygodni w St. Peter's College. W latach odgródzenia od świata i utrudnienia kontaktów naukowych była to nieoceniona szansa. Czas ten poświęciłem na pracę w Bodleian Library i uzupełnianie zaległości w lekturach najnowszych publikacji. Korzystałem też z afrykanistycznej biblioteki w Cecil Rhodes House. Katalogi Bodleian Library nie były jeszcze wtedy skomputeryzowane. Widok sal z ogromnymi pulpitemi, na których leżały dziesiątki wielkich książek katalogu alfabetycznego zapierał dech w piersiach, ale i budził rozbawienie. Kartki z opisami bibliograficznymi wklejane były do owych książek, niektóre odklejały się i spadały na ziemię. Katalog klamrowy

biblioteki naszego Instytutu Historycznego mógł z tymi księgami konkurować w kategorii zabytku. Sytuacja surrealistyczna, ale zbiory Bodleian nieocenione. Ogromne wrażenie robiły na mnie cisza i spokój otaczające mnie i w bibliotece, i w koledżu. Po latach kryzysu, zamętu i dramatycznych wydarzeń były to chwile psychicznego odprężenia. Był to jednak spokój chwilowy, „zagraniczny”.

Pracę habilitacyjną obroniłem w grudniu 1981 r. na kilka dni przed stanem wojennym. Sprawy naukowe odeszły na pewien czas na plan dalszy, wobec tragedii, która się dokonywała. W 1984 r. otrzymałem od prof. Józefa Szymańskiego, ówczesnego rektora UMCS, propozycję pracy w Zakładzie Historii Średniowiecznej Powszechnej tego uniwersytetu. Moim zadaniem było poprowadzenie zajęć kursowych i egzaminów, ale przede wszystkim otworzenie seminarium magisterskiego, wypromowanie magistrów i znalezienie wśród nich kandydata do pracy naukowej. Zatrudniony byłem na pół etatu, praca na dwóch była wtedy zabroniona. Do roku 1989, w którym wyjechałem do Francji, pierwszy rocznik moich magistrantów ukończył studia. Wskazałem mgr. Andrzeja Pleszczyńskiego, jako wyjątkowo uzdolnionego kandydata na przyszłego badacza. Po moim wyjeździe do Francji opiekę nad nim przejął prof. Jacek Banaszkiewicz. Dzisiaj Andrzej Pleszczyński jest profesorem, wybitnym znawcą wczesnośredniowiecznej historii Czech, Niemiec i Polski. Praca w Lublinie dała mi wiele satysfakcji i była ciekawym doświadczeniem. Dodatkowym były podróże do i z Lublina. Ekspres Solina powinien wtedy pokonywać około 150 km w trzy i pół godziny. Zawsze się spóźniał, nawet o godzinę. Wagon klasy pierwszej wypełniony był profesorami z Warszawy. Większość jeździła na KUL. Na UMCS jechał ze mną profesor Janusz Łętowski. Godziny podróży wypełnione były bardzo ciekawymi rozmowami. Zapamiętałem szczególnie profesorów Tomasza Strzembosza i Wiesława Chrzanowskiego. Z bliskich mi znajomych na KUL jeździł starożytnik Adam Ziółkowski. Ekspres Solinę nazywano w środowisku profesorenzugiem. Był i drugi o tej nazwie – pociąg między Lublinem i Krakowem.

Pracę w Lublinie zakończyłem, gdyż otrzymałem ofertę pracy we Francji. Od 1989 do 1993 r. byłem profesorem Université Paris IV – Sorbonne, jednocześnie dyrektorem Ośrodka Cywilizacji Polskiej na Sorbonie

i profesorem na wydziale slawistyki. W Ośrodku zajmowałem się organizowaniem pojedynczych wykładów oraz kolokwii naukowych, z zakresu nauk humanistycznych. Współpracowałem z innymi Uniwersytetami paryskimi – Paris I, III, VII oraz z École des Hautes Études en Sciences Sociales oraz Maison des sciences de l'homme i INALCO. W miejsce kolokwii polsko-francuskich organizowałem kolokwia międzynarodowe. Zapraszałem z jednej strony uczonych z krajów Europy Środkowej i Wschodniej, z drugiej poza Francuzami, uczonych z innych państw Europy Zachodniej i Ameryki. Uczonych chętnych do wygłoszenia referatu na Sorbonie nigdy nie brakowało. Wydałem w Polsce i we Francji, jako redaktor naukowy, kilka tomów zawierających materiały z tych spotkań. Na polonistyce prowadziłem wykłady i seminarium. Nowym zadaniem były dla mnie zajęcia przygotowujące kandydatów do egzaminu tak zwanej agregacji. Ciekawym doświadczeniem było obserwowanie wielokierunkowej organizacji studiów na uczelniach francuskich oraz reform tego systemu. W Polsce przeważał pięcioletni program studiów magisterskich. We Francji istniało kilka wielostopniowych systemów oraz różne typy uczelni, w tym elitarne „wielkie szkoły”. I odrębny system wspomnianej agregacji. Przyjemną stroną pracy uniwersyteckiej były liczniejsze niż w Polsce i długotrwałe przerwy w nauczaniu. W ich czasie jeździłem z żoną samochodem po Francji, zwiedzając kolejno poszczególne regiony.

Po dwuletniej przerwie na pobyt w Polsce powróciłem do Paryża jako wicedyrektor Stacji Naukowej PAN przy ulicy Lauriston. W latach 1996-2000 nie miałem już zajęć dydaktycznych, ale kontynuowałem organizowanie międzynarodowych kolokwii i konferencji oraz cyklicznych wykładów z różnych dziedzin humanistyki. W 2000 r. powróciłem na stałe do Polski. Podjąłem zajęcia dydaktyczne. Głównym środowiskiem naukowym stało się dla mnie seminarium doktorskie Henryka Samsonowicza, Antoniego Mączaka i Andrzeja Wyrobisza. Drugim środowisko polskich afrykanistów, szczególnie z Warszawy, Szczecina i Krakowa.

W 2002 r. na prośbę młodej kadry (dzisiaj pełniącej funkcję kierownicze na Wydziale) kandydowałem na stanowisko dyrektora Instytutu. Zostałem wybrany, potem ponownie na drugą kadencję i funkcję tę pełniłem do 2008 roku. Starłem się bardzo, aby swoją pracą oddać dług



wobec Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego i jego środowiska naukowego, któremu zawdzięczam najwięcej.

Rok przed odejściem na emeryturę zostałem członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, dwa lata później członkiem Polskiej Akademii Nauk. Obie Akademie stały się nowym dla mnie środowiskiem aktywności naukowej i organizacyjnej. Myśli moje biegną także ku licznym środowiskom europejskim, historycznym i antropologicznym, szczególnie francuskim i holenderskim, ważnym dla mojej drogi naukowej.

Dziękuję bardzo.



Rozpoczęcie uroczystości odnowienia doktoratu. Od lewej: prof. Łukasz Niesiołowski-Spanò, dziekan Wydziału Historii, prof. Michał Tymowski, prof. Alojzy Z. Nowak, rektor UW oraz prof. Jan Kieniewicz



Laudację wygłasza prof. Jan Kieniewicz



Przemawia prof. Łukasz Niesiołowski-Spanò, dziekan Wydziału Historii UW



Prof. Alojzy Z. Nowak, rektor UW, wręcza dyplom prof. Michałowi Tymowskiemu



Przemawia Jubilat, prof. Michał Tymowski

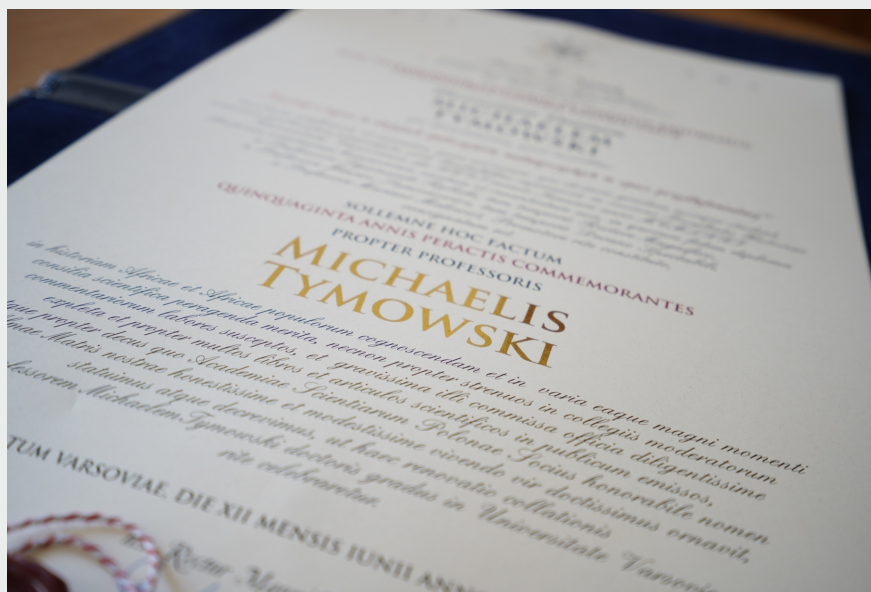


Od lewej: Magdalena Tymowska, żona Jubilata oraz byli rektorzy UW:  
prof. Marcin Pałys i prof. Katarzyna Chałasińska-Macukow





Goście zgromadzeni w Sali Senatu UW na uroczystości odnowienia doktoratu prof. Michała Tymowskiego



Dyplom prof. Michała Tymowskiego



Profesor Michał Tymowski





## Profesor Michał Tymowski

Prof. Michał Tymowski jest wybitnym specjalistą w zakresie historii średniowiecznej oraz dziejów Afryki przedkolonialnej. Rozprawę doktorską – napisaną pod kierunkiem prof. Mariana Małowista – obronił w 1971 roku. Przez całe swoje życie zawodowe związany był z Uniwersytetem Warszawskim – od 1964 roku do przejścia na emeryturę w 2011 roku zatrudniony w Instytucie Historycznym. Jest członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności i członkiem rzeczywistym Polskiej Akademii Nauk.

Badacz ma w swoim dorobku wiele prac naukowych, m.in. *Historia Mali*, *Dzieje Timbaktu* czy *Państwa Afryki przedkolonialnej*. Był też głównym redaktorem monumentalnej *Historii Afryki do początków XIX wieku* oraz współautorem wielokrotnie wznawianej syntezy *Historii Polski*. W swojej pracy organizacyjnej przysłużył się znacząco Uniwersytetowi Warszawskiemu, pełniąc m.in. funkcję dyrektora Instytutu Historycznego przez dwie kadencje (w latach 2002–2008).